

MIÉRT TILTSUK BE PETŐFIT

Egy kiadatlan Nagy Lajos-szatíra

A most közzétett elbeszélés szövege a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárában őrzött Nagy Lajos-hagyatékban található, a vegyes tartalmú füzetek egyikében. A tizenöt oldalas, kézírásos műről, egészen mostanáig, nem tudott az irodalomtörténet. Ami nem csoda, hiszen az 1883-as születésű és 1954-ben meghalt szerzőt lényegében leírták és elkönyvelték mint a Rákosi-korszak „kommunista” íróját. Felületen besorolását, kánonbéli helyét máig sem befolyásolja a tény, hogy életműve legjava már a „fordulat éve”, 1948 előtt jelent. Épp ezért kitüntetett figyelmet érdemel az alábbi satíra. Különösen, mivel a mű tartalmának ismeretében nyilvánvaló, hogy azt Nagy Lajos a megjelenés leghalványabb esélye és reménye nélkül, tehát egyértelműen az íróasztalfiókja számára írta. Meglehet, ezért sem adott neki címet. Az elbeszélés cselekménye viszonylag egyszerű: egy kiadói értekezleten Petőfi verseinek betiltásáról vitatkoznak a lektorok.

A történet megírásának pontos ideje és körülményei nem ismeretesek. A témaválasztás, Nagy Lajos egyes életrajzi eseményei és különösen a – jelenleg kiadásra váró – naplójának több bejegyzése azonban némi fogódzót adhat. A *Szabad Nép* nyelvét, stílusát idéző lektori értekezlet vitájába nem nehéz beleolvasni az 1951. április végi Írókongresszuson meghirdetett keményvonalas kultúrpolitika paródiáját. A szocialista realizmus jegyében kitört ideológiai harcban Nagy Lajos „testközeli” élményeket szerzett: az ott és akkor kispolgári szemlélettel megbélyegzett írók Kossuth-díja és párttagsága dacára hallgatólagosan, hosszabb időre parkolópályára tették. Az írói megjelenésért folytatott mindennapi küzdelmeiről szűkszavúan ugyan, de rendszeresen beszámolt a naplójában.

„Szilenciuma” csak a hetvenedik születésnapja alkalmából a Szépirodalminál kiadott válogatott novelláskötete megjelenésével kezdett enyhülni valamelyest, 1953 májusától. Nem kétséges, hogy e könyv közel húsz hónapos kiadói kálváriája, azaz a kézirat vándorlása Írószövetségtől pártvezetőségen keresztül hivatalokig, minisztériumig és vissza, Illés Bélától, Darvas Józseftől, Lukács Györgyön és Horváth Mártonon át Révai Józsefíg, kellő „élményanyaggal” szolgált a satíra megírásához.

A Nagy Lajos-i humor, vagy inkább szarkazmus élvezetéhez persze nem elengedhetetlen az adott időszak irodalmi életének és kultúrpolitikájának behatóbb ismerete. Az olvasónak korábban a *Képtelen természetrajz* fergeteges állatportréival kigúnyolt (alig-alig áttételes) emberi tulajdonságokban és típusokban sem kellett felismernie a Horthy-korszak jellegzetes figuráit, vagy dekódolnia az aktuális „üzeneteit”, hogy remekül szórakozzon. De a lehetőség adott volt: „Felhasználtam embertársaimnak azt a tulajdonságát, hogy szívesen nevetnek a más rovásán – írja Nagy Lajos. – De kinek a rovására nevettem őket? Bizonyára nem a krokodil, a potyka, a tigris, a nyári meleg, a drágaság és a csillagos ég rovására.”

A most közölt satíra „nagy ötlete”, hogy az ötvenes években támadhatatlan művészeti-esztétikai etalonnak számító Petőfi és Szinyei Merse Pál művein demonstrálja a korlátolt, ideológiai megközelítés abszurditását. A Gyönyörűirodalmi Vállalat nevében könnyen felismerhető a Szépirodalmi Kiadói. Az Irodalomvonalasító Bizottság viszont nem ilyen egyértelmű. Lehet az egykori cenzori funkciót is ellátó Országos Könyvtanács, vagy

a Kiadói Tanács, esetleg a kiadó egyik – kilenctagú – lektorátusa. A figurák valós személyekkel való beazonosítása, bármilyen csábítónak is tűnik elsőre, közel hetven év távlatából csaknem értelmetlen. Az egykori hasonlóságok és összecsengések dacára sem fontos, hogy például Tettey Illés Endre lehet-e, vagy mondjuk Gonda az Gordon Etel; Vasy pedig Réz Pálra vagy Vas Istvánra hasonlít-e jobban. Vagy hogy az író Kupacz elvtárs *Tyuhaj, most már sohsem halunk meg* című versgyűjteményének említésével Kuczka Péter 1950-ben megjelent *Az élet szép* című kötetének egyik versét, a *Kínát* parodizálja-e. Miként az sem, hogy a „főszereplő”, Ehrenfeld, a Petőfi-versek betiltását kezdeményező főlektor talán legmarkánsabban megrajzolt karikatúrájában Barabás Tibort, Jászberényi Józsefet vagy a Rákosi-korszak kultúrpotentátját, Révait véli-e felismerni az olvasó. A felsorolt nevek jó része ugyanis ma már nem sokat mond. A satíra legtöbb szereplője egyébként is túlságosan elnagyolt és vázlatos ahhoz, hogy hús-vér ember lehessen, vagyis alighanem csupán jellemző típusokat látunk.

A humor máig ható ereje Nagy Lajos legkeményebb és legmélyebb ötvenes években született elbeszélésében végül is nem a politikai áthallások vélt vagy valós pikantériájából fakad. Az legfeljebb csak irodalom- és kultúrtörténeti adalék. A satíra szemlélete az, ami meglepően időtállóan bizonyul. A szépirodalmi szöveget kizárólag szó szerint olvasó, a költészet csodáját kétdimenziósan laposra nyomó és a versek hasznosság szerinti értelmezését preferáló „művelődéspolitikai” ostobaság, elvtelen és megalkuvó karrierizmussal párosulva, kortalannak tűnik.

Az elbeszélés szövegét a mai helyesíráshoz közelítettük. A szögletes zárójel az értelemszerű kiegészítéseket, azon belül a dőlt a bizonytalan olvasatú, a három pont pedig az olvashatatlan szavakat jelöli.